
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.322

О. І. Гонта, д.е.н., професор,
С. В. Гонта, магістр**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті акцентується увага на необхідності врахування інституціональних чинників структурної трансформації регіонально-стратифікованої економіки України, особливо – її зовнішньоекономічної складової, яка забезпечує повноцінне вбудовування окремих секторів національного господарства у загальну архітектуру європейського простору.

Ключові слова: системний підхід, синергізм регіонального розвитку, інституціоналізм, інституції, структурні трансформації, зовнішньоекономічна активність регіонів.

Е. И. Гонта, д.э.н., профессор,
С. В. Гонта, магистр**ІНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ СТРУКТУРНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ
РЕГИОНОВ УКРАИНЫ: ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье акцентируется внимание на необходимости учёта институциональных факторов структурной трансформации регионально-стратифицированной экономики Украины, особенно – её внешнеэкономической составляющей, которая обеспечивает полноценное вхождение отдельных секторов национального хозяйства в общую архитектуру европейского пространства.

Ключевые слова: системный подход, синергизм регионального развития, институционализм, институции, структурные трансформации.

O. I. Honta, doctor of economic sciences, professor,
S. V. Honta, master**INSTITUTIONAL FACTORS OF STRUCTURAL TRANSFORMATION
OF UKRAINE'S REGIONS: FOREIGN ECONOMIC ASPECT**

The article focuses on the need for taking into account institutional factors of structural transformation of regionally-stratification of Ukraine's economy - especially in terms of its foreign economic component, which provides a full entry of individual sectors of the national economy in the general architecture of the European space.

Keywords: a systematic approach, the synergy of regional development, institutionalism, institutions, structural transformation.

Актуальність дослідження. Становлення вітчизняної теорії та практики функціонування ринкової економіки відбувається під впливом модернізації фундаментальних постулатів світової економічної науки. Україна, вступивши на шлях розбудови ринкових відносин та формування власної національної регіональної, інвестиційної та структурної політики, зіштовхнулася з численними проблемами інституціонального характеру. Оцінка інституціональних чинників формування як макроекономічного, так і регіонального рівнів дії ри-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

нкового механізму вказує на розбалансованість інституцій, що безпосередньо впливають на процеси утворення кумулятивних ресурсів розвитку держави та структурної перебудови її господарства. За часів глибокої геополітичної кризи такі процеси неможливо розглядати поза межами зовнішньоекономічних аспектів утворення означених ресурсів.

Постановка проблеми. Ефективність управління економікою великою мірою залежить від інституціональних чинників її розвитку. До таких чинників належать: дизайн і відбір інститутів, який здійснює держава; адміністративно-правові важелі впливу на економіку; конструювання впливу публічних інституцій на реалізацію програмних інструментів усіх напрямів державної політики. Проблема, що залишається невирішеною, у науковому плані полягає у дискретності урядових дій, зумовлених фрагментарними спробами вирішити окремі питання структурних трансформацій економіки країни без системного підходу до пошуку потрібних рішень, який передбачає обов'язкове врахування впливу зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, слід наголосити на існуючому поглибленні вад теоретико-методологічного розмежування фундаментальних досліджень, необхідних для вирішення прикладних завдань обґрунтування соціально-економічного поступу України. Це пов'язано з поглибленням вузької орієнтації «паспортів спеціальностей» окремих напрямів економічної науки, що тягне за собою дефрагментацію її здобутків. Проте саме інституціоналізм як напрям наукових досліджень здатен стати теоретико-методологічною платформою їхнього об'єднання в єдиному руслі.

Парадигма інституціоналізму представлена у працях засновників інституціональної теорії Д. Белла, Дж. Б'юкенена, Т. Веблена, О. Вільямсона, В. Гамільтона, Дж. К. Гелбрейта, Дж. Кларка, Дж. Коммонса, Р. Коуза, У. Мітчелла, Д. Нортона, В. Ойкена, М. Олсона, У. Ростоу. Сучасний розвиток цього напрямку відображений в дослідженнях С. Архієреєва, В. Вольчика, Т. Гайдая, В. Гейця, А. Гриценка, Р. Капелюшнікова, С. Кірдіної, В. Радаєва, В. Тамбовцева, М. Туган-Барановського, А. Чухна, А. Шастітко, В. Якубенка та ін. Проте поза увагою залишаються численні проблеми теоретико-методологічного та методичного змісту, які потрібно вирішувати через поглиблення раціональної складової інституціональної парадигми. Зокрема це стосується чіткості категоріального апарату інституціоналізму, а також практичного застосування здобутків вказаної теоретичної основи для вирішення складних питань удосконалення структурної трансформації національного господарства України та її окремих регіонів з урахуванням зовнішньоекономічних чинників з метою сприяння стабільному соціально-економічному зростанню країни. Проблеми зовнішньоекономічної складової розвитку регіонів України розглянуті у працях З. Герасимчук, Ю. Макогона, Н. Мікули, А. Мокія, Л. Петкової, В. Третяк, О. Царенко та ін., але залишаються невирішеними питання засобів досягнення синергії зусиль окремих територій у реалізації стратегічних завдань розвитку регіонально стратифікованої країни.

Постановка завдання: здійснити фрагментацію інституціональних чинників структурної трансформації соціально-економічного середовища регіонів України; визначити напрями структурних перетворень макроекономічного та регіонального рівнів; запропонувати засоби вдосконалення зовнішньоекономічної складової такого розвитку, зважаючи на його євроінтеграційну спрямованість.

Виклад основного матеріалу. Методологічну основу праці ми свідомо обмежуємо теоретичними платформами виявлення зв'язків детермінації структурних зрушень у національних економічних системах з позицій Йозефа

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Шумпетера та Дугласа Норта. Адже сучасний арсенал інституціональних досліджень в економічній сфері, як правило, намагається охопити все розмаїття наукових здобутків, причетних до останньої, що розмиває ядро кристалізації проблем, які існують у реальній практиці господарювання України. Коротко конкретизуємо зміст і актуальність адаптації до умов функціонування та розвитку економіки України обраних теоретичних платформ.

Для теми нашого дослідження важливо акцентувати, що в основу еволюційної теорії економічних зрушень Й. Шумпетер заклав елементи невизначеності та економічного ризику при поясненні функціонування «еволюційної економіки», особливості якої формують:

- нестабільність умов господарювання та деформованість економічної структури національного господарства;
- дефіцит ресурсів та соціальні обмеження структурної перебудови національного господарства;
- відсутність механізму саморегуляції економіки;
- незавершеність процесу приватизації та роздержавлення власності та невизначеність рушійних сил розвитку;
- недосконалість системи ціноутворення, zdeформованої монополіями та інфляцією;
- часткову втрату керованості макроекономічними процесами [1].

Не можна не погодитись, що нині у явній (або латентній) формі в національному господарстві України та її окремих регіонів спостерігаються вказані особливості (в тій чи іншій мірі сили прояву). Як відомо, вихід із ситуації Й. Шумпетер бачив у побудові нових комбінацій ресурсів та факторів виробництва в межах національної економічної системи, серед яких, крім інших, було названо «відкриття нових ринків збуту». Ми розглядаємо цю комбінацію у зовнішньоекономічному аспекті, адаптованому до турбулентної ситуації, що склалася в середовищі національної економічної системи України.

Крім того, для нинішньої ситуації в економіці України, важливим є врахування специфічного наукового підходу Д. Норта до вирішення проблем структурної трансформації національного господарства певної країни. Зокрема, Д. Норт вказував на необхідність розробки та застосування сучасних методів аналізу історико-економічного матеріалу для виявлення структури інституціональних змін [2]. Крім того, стосовно предмета дослідження актуальним є те, що теорія структурних трансформацій Д. Норта пов'язує структурні зміни в економічному розвитку країни з поступовою перебудовою інституційної основи національної економіки та з її потенціальною можливістю використовувати світовий досвід інституційної трансформації, а також із впровадженням інноваційних змін у систему всіх рівнів державного управління. Для нас ключовими аспектами цієї платформи є саме останнє – інноваційні зміни у системі державного управління, і в цьому ми частково поділяємо позицію провідних фахівців у цій сфері [3,4,5]. Переконані, що викривлення у розумінні сутності та рушійних сил структурної трансформації економіки, а також ігноруванні синергетичної значущості її зовнішніх аспектів пов'язані саме з системою організації, координації та контролю реалізації таких принципових зрушень.

Ми виходимо з того, що структурна політика держави - це дії влади, спрямовані на формування сучасної, прогресивної та ефективної структури національного господарства. Природно, що для ефективного функціонування національної економіки необхідна її раціональна структура, координація утворення якої є, насамперед, прерогативою держави та корпоративних ме-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

реж як носіїв та споживачів інвестиційних ресурсів, оскільки ринкова економіка самостійно не здатна цілеспрямовано формувати раціональну структуру економіки. Проте в умовах відкритої економіки учасниками таких процесів стають зарубіжні контрагенти, які є носіями інтересів інших країн (у тому числі – міжнародних регулюючих структур та лідерів світового виробництва – ТНК).

Зупинимось на визначенні сутності поняття структурних трансформацій. Трансформація (від лат. *transformatio* – «перетворення») в широкому сенсі – необмежений в часі постійний процес перетворень системи, елементів її структури, зв'язків та відносин між ними. Отже, структурна трансформація економіки будь-якої країни означає безперервний процес видозмін архітекτονіки національного господарства у напрямі витиснення неконкурентоспроможних його секторів такими, що мають реальні переваги за певними позиціями не тільки на внутрішньому ринку, але й на зовнішньому. І в цьому аспекті загострюється питання визначення впливу інституційних чинників забезпечення таких видозмін.

В Україні триває процес становлення інституціонального середовища розбудови ринкового механізму економіки. Економічними інституціями та інститутами вважаються сформовані правила, норми традиції – інституції; утворення, такі як власність, економічна ментальність, а також організаційно-правові структури, установи, організації – інститути, що консолідують і спрямовують взаємодії індивідів в економіці (рис. 1).

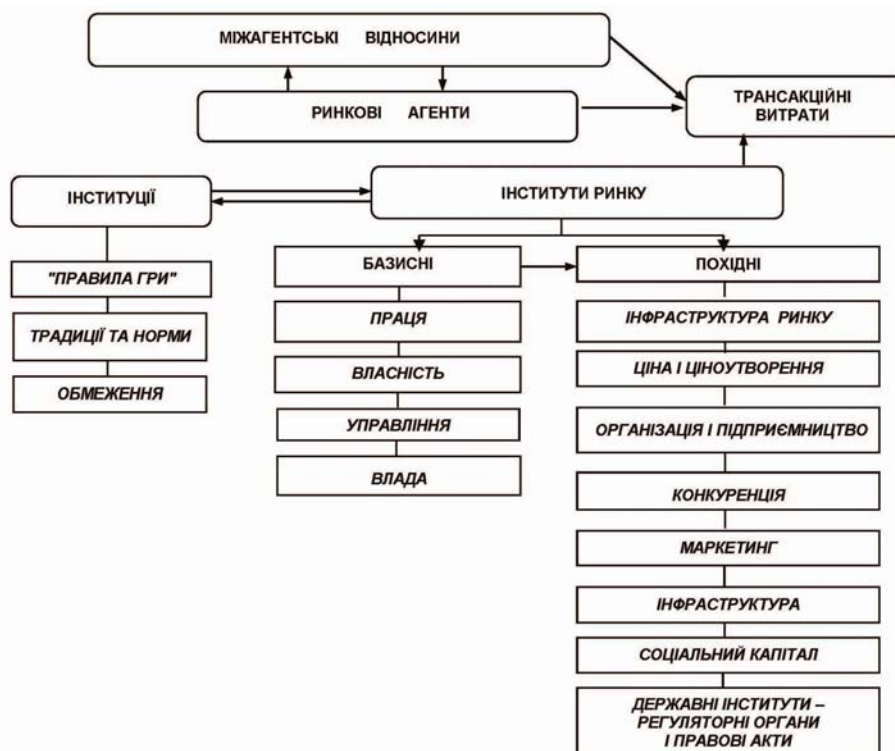

Рис. 1. Система ієрархій і структура економічних інституцій та інститутів ринку
Джерело: сформовано автором на основі [4,7,8].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для побудови стратегії структурної трансформації економіки України та її окремих регіонів з урахуванням зовнішньоекономічної складової є важливим галузевий зріз інвестиційної привабливості (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг галузей промисловості України за інвестиційною привабливістю

№	Галузь промисловості	Бальна оцінка	Характеристика
1	Паливна	7,64	Зона високої інвестиційної привабливості
2	Харчова	7,07	
3	Машинобудування	6,18	Зона середньої інвестиційної привабливості
4	Електроенергетика	6,03	
5	Чорна металургія	4,70	
6	Будівельних матеріалів	1,43	Зона низької інвестиційної привабливості
7	Деревообробна і целюлозно-паперова	1,26	
8	Хімічна і нафтохімічна	1,07	
9	Легка	0,58	

Джерело: сформовано автором на основі досліджень [4,7,8].

Як бачимо, зоною високої інвестиційної привабливості залишаються сектори економіки з низькою доданою вартістю (паливна та харчова промисловість (див. табл. 1). Безумовно, будь-які зусилля структурних трансформацій економіки будуть безрезультатними у разі недоврахування інституційних чинників підтримки тих галузей національного господарства, де створюється продукт з найвищою доданою вартістю. При цьому необхідний пошук компромісу: врахування національних економічних інтересів, інтересів іноземних інвесторів та вимог міжнародних регулюючих структур (насамперед - СОТ).

Висновки. Інституціональні детермінанти забезпечують глибину і динаміку кількісних та якісних структурно-галузевих трансформацій на національному та галузевих рівнях. Глобалізація зумовлює новий за формою і змістом міжнародний поділ праці. Головну роль у прогресивних структурних змінах мають відігравати уклади, що мають структуроутворюючі мотиви. Регіонально-асиметричний характер розвитку національного господарства суттєво впливає на синергію його окремих секторів. Структурно-технологічна політика держави має бути забезпеченою відповідними змінами інституціонального середовища. Пріоритети державної підтримки трансформації повинні залишатися за тими галузями, які мають реальні шанси на нарощування міжнародної конкурентоспроможності.

Важливим аспектом структурних трансформацій економіки України є налагодження взаємодії з підрозділами ТНК, що діють на її території. Необхідно здійснити систематизацію стратегій таких компаній з визначенням мотивів їхніх регіональних уподобань дислокації. Актуальними залишаються питання розробки методичних засад оцінювання конкурентних переваг національних компаній, що мають перспективи стати транснаціональними і бути залучені до процесу структурних трансформацій національного господарства України. Окремо, але дуже гостро постає питання інституціонального забезпечення та прямої підтримки органів влади розвитку мезорегіонального транскордонного співробітництва. В цілому виокремлюється заклик до наукової громади України стосовно підвищення уваги до проведення досліджень у напрямі структурної трансформації національного господарства з урахуванням ви-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

кликів зовнішнього середовища. Ми переконані, що проблеми, які існують в економіці України мають чітко виражений інституціональний характер. Отже, згідно із загальноєвропейським принципом субсидіарності мають вирішуватися на місці їхнього виникнення.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1992. – 231 с.
2. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. – 214 с.
3. Фрейкман Л. М. Анализ институциональной динамики в странах с переходной экономикой / Л. М. Фрейкман, В. В. Дашкеев, М. Р. Муфтяхетдинова. – М. : ИЭПП, 2009. – 252 с.
4. Геєць В. М. Трансформаційні перетворення. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк; [ред. акад. НАН України В. М. Геєць]. – К. : Фенікс, 2003. - 1008 с.
5. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. – К. : Світ знань, 2002. – 528 с.
6. Булеев И. П. Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы : сборник научных трудов / И. П. Булеев; Нац. акад. наук Украины, Ин-т экономики пром-сти. - Донецк : Ин-т экономики пром-сти, 2006. - 335 с.
7. Захарін С. В. Моніторинг інвестиційного клімату / С. В. Захарін // Фінанси України. – 2001. – №1. – С. 111-117.
8. Бочан І. О. Системна трансформація економіки України та шляхи подолання кризових явищ: інституціональний підхід / І. О. Бочан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. - № 29. - С. 23-25.

References

1. Schumpeter, J. (1926). *Theorie der wirtschaftlichen entwicklung: Eine untersuchung u▯ber unternehmergewinn, kapital, kredit, zins und den konjunkturzyklus* (2. neubearb. Aufl. ed.). Mu▯nchen und Leipzig: Duncker und Humblot [in German].
2. North, D. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Freykman, L. M., Dashkeyev, V. V., & Muftyakhetdinova, M. R. (2009). *Analiz institutsionalnoy dinamiki v stranakh s perekhodnoy ekonomikoy [Analysis of institutional dynamics in the countries with economies in transition]*. Moscow: Institute for the Economy in Transition [in Russian].
4. Heiets, V. M. (2003). *Transformatsiini peretvorennia. Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku [transformational changes. Ukraine's economy: strategy and policy of long-term development]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
5. Yerokhin, S. A. (2002). *Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspects)]*. Kyiv: Svit Znan [in Ukrainian].
6. Buleyev, I. P. (2006). *Transformatsiya obshchestva i ekonomika: opyt i perspektivy : sbornik nauchnykh trudov [Transformation of the society and economy: experience and prospects: collection of scientific proceedings]*. Donetsk: Institute of the Economy of Industry [in Russian].
7. Zakharin, S. V. (2001). *Monitorynh investytsiinoho klimatu [Monitoring of the investment climate]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1, 111-117 [in Ukrainian].
8. Bochan, I. O. (2010). *Systemna transformatsiia ekonomiky Ukrainy ta shliakhy podolannia kryzovykh yavlyshch: instytutsionalnyi pidkhid [Systemic Transformation of Ukraine's Economy and ways of overcoming the crisis: an institutional approach]*. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti - The bulletin of transport and industry economics*, 29, 23-25 [in Ukrainian].

Надійшла 24.04.2014 р.